

**Т. П. УСТИМЕНКО
Л. І. ШАПОВАЛ**

ПРОБЛЕМИ РОЗПОДІЛУ КРЕДИТНОГО МАЙНА ТА БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПОДРУЖЖЯ

Висвітлюються проблеми, які виникають на практиці при укладенні договорів подружжям та можливі шляхи їх вирішення. Аналізуються випадки, коли укладення того чи іншого договору одним із подружжя викликає додаткові обов'язки, в тому числі боргові (для обох із подружжя або одного із них).

Ключові слова: подружжя, шлюб, спільна сумісна власність, кредитний договір.

Устименко Т. П., Шаповал Л. И. Проблемы распределения кредитного имущества и долговых обязательств супругов

Выясняются проблемы, которые возникают на практике при заключении договоров супругами и возможные пути их решения. Анализируются случаи, когда заключение того или иного договора одним из супругов вызывает дополнительные обязанности, в том числе долговые (для двоих или одного из них).

Ключевые слова: супруги, брак, общая совместная собственность, кредитный договор.

Ustimenko Tetiana, Shapoval Lesya. Problems of distribution of credit assets and debts of spouses

The problems that arise in practice when concluding contracts with spouses and possible ways of their solution are clarified. Are analyzed cases where the conclusion of a contract by one of the spouses causes additional obligations, including debt (for two or one of them).

Keywords: spouses, marriage, common joint ownership, loan agreement.

© УСТИМЕНКО Тетяна Петрівна — кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу Національної академії внутрішніх справ

© ШАПОВАЛ Леся Іванівна — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Національної академії внутрішніх справ

Частинами 1, 2 та 3 статті 65 Сімейного кодексу (далі — СК) України¹ закріплено право подружжя на розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, а саме наступне. Дружина або чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою, при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена.

Частина 4 цієї ж статті 65 СК України говорить, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Тобто із цього випливає, що договір, укладений одним із подружжя, створює обов'язок для іншого тільки в тому разі, якщо цей договір укладений в інтересах сім'ї, а майно, отримане за цим договором, використовується для потреб сім'ї. Якщо ж договір укладений одним із подружжя не в інтересах сім'ї, то він в такому разі не створює обов'язку для другого з подружжя і згоди останнього на його укладення законом не вимагається. Відсутність такої згоди не може бути підставою для визнання такого договору недійсним.

Важливим моментом, як ми бачимо, є те, що один із подружжя, укладаючи той чи інший договір, не тільки розпоряджається спільним майном подружжя, але й викликає для подружжя додаткові обов'язки, в тому числі боргові.

Частина 3 статті 73 СК України говорить, що стягнення може бути накладено на майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, якщо судом встановлено, що договір був

укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї і те, що було одержане за договором, використано на її потреби.

Але як бути в тих випадках, коли одним із подружжя без відома другого укладений кредитний договір, який не підлягає нотаріальному посвідченню, а письмової згоди другого із подружжя на його укладення не вимагається. В теорії існує такий термін як «секретний борг подружжя». Під ним мається на увазі приховання одним із подружжя від іншого взятої в банку позики. Звичайно банк або інша фінансова установа може зобов'язати дружину або чоловіка боржника, який не повертає суму кредиту, здійснювати погашення замість нього, але це тільки в добровільному порядку або за допомогою суду.

У такому разі, стороні подружжя, яка постраждала від дій іншого з подружжя, слід довести свою непричетність до позики. Довести це вкрай важко, оскільки згідно ч. 2 статті 65 СК України діє презумпція того, що гроші були позичені з відома другого з подружжя, тобто за взаємною згодою.

З цією метою тому із подружжя, який не знав про кредит, слід аргументовано довести, що взяті кошти не використовувались в інтересах сім'ї, і що взагалі він чи вона не знали про існування такого зобов'язання.

Наприклад, це може мати місце тоді, коли один із подружжя позичає в фінансовій організації гроші, купує на них автомобіль, а потім або приховує від іншого із подружжя або представляє його як майно підприємства, на якому працює. Як наслідок, фінансова організація пред'являє вимогу другому із подружжя боржника, який не виконує зобов'язання, взяти на себе цей обов'язок.

Аналізуючи норми законодавства необхідно зробити висновок, що укладення одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого із подружжя, може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо судом буде встановлено, що той із подружжя, хто уклав договір стосовного спільного майна, і третя особа —

контрагент в такому договорі діяли недобросовісно, і що третя особа знала або не могла не знати, що майно належить на праві спільної сумісної власності і згода другого із подружжя на укладення договору не була отримана.

Такий правовий висновок міститься в Постанові Верховного Суду України від 21.10.2015 року у справі №6-1568цс15². Тому довести подібне можливо в суді тільки, наприклад, за допомогою показань власника гаражу, в якому ставили автомобіль, показань працівників підприємства, на якому працював той із подружжя, який позичив гроші на придбання цього автомобіля і використовував його не для сімейних цілей. В будь якому разі усі докази повинні бути переконливі для суддів і доводити повну невинність другого із подружжя боржника, тільки в цьому разі з нього будуть зняті всі звинувачення та вимога щодо погашення позики.

Разом з тим чимало випадків, коли подружжя діють спільно з прихованою протизаконною метою — привласнити кредитні кошти. На практиці це виглядає наступним чином. Усе майно, яке належить подружжю, передається у власність одного із подружжя (наприклад дружині). Інший укладає кредитний договір, а отримавши гроші, не виконує зобов'язання по їх поверненню. І коли банк пред'являє позов до дружини позичальника, вона пояснює, що нічого не знала про кредит та борги чоловіка, оскільки він нічого не казав про це і не використовував кошти на благо сім'ї. Суд на підставі «вагомих» аргументів в інтересах дружини в подальшому визнає її «невинною», як наслідок банк не зможе стягнути з неї борг чоловіка. Це пов'язане з тим, що згідно ст. 73 СК України за зобов'язаннями одного з подружжя стягнення може бути накладено лише на його особисте майно і на частку у праві спільної сумісної власності подружжя, яка виділена йому в натурі.

Щоб уникнути вище наведених ситуацій, багато банків страхують себе на випадок неповернень. Деякі, укладаючи кредитні договори, вимагають, щоб в них розписались і пози-

чальник, і той, з ким він перебуває у шлюбі. Це гарантія обізнаності другого з подружжя позичальника про факт укладення договору з банком, за яким вони також несуть відповідальність. Однак таким чином діють не всі фінансові установи. Відсутність вимоги про «подвійний» підпис якраз і підвищує інтерес громадян до укладення таких кредитів. Особливо це має місце, коли позика необхідна для придбання автомобіля чи нецільового використання. Це значно спрощує процедуру оформлення. При цьому є й банки, в яких гроші видаються тільки у разі, коли позичальник надає нотаріально завірений документ з письмовою згодою другого з подружжя на укладення кредитного договору.

Таким чином, в кожному окремому випадку суди повинні з'ясовувати не тільки правову природу договору позики, але й те, чи був договір саме в інтересах сім'ї, чи використовувались отримані кошти саме на сімейні потреби. До того ж, таку правову позицію висловив ще 20 лютого 2013 року Верховний Суд України по справі № 163цс12³, де ґрунтує її на тому, що відповідно до змісту ст. 65 СК України при укладенні договору одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Для укладення одним із подружжя договорів стосовно цінного майна згода другого з подружжя має бути подана письмово. Договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї. Згідно ч. 2 ст. 73 СК України стягнення може бути накладено на майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, якщо судом встановлено, що договір був укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї і одержане за договором використано на її потреби. У справі, яка переглядалася, поза увагою судів залишився той факт, що отримані грошові кошти були витрачені в інтересах сім'ї, не підтверджені відповідними доказами, а також не з'ясовано чи надавав другий з подружжя у письмовій формі згоду на укладення договору позики.

Хотілося б також зупинитись і на тому аспекті, що коли подружжя розлучається, правові аспекти набутого у шлюбі майна і аспекти обов'язків по боргам, які мало подружжя, так само як і предмети власності, в більшості випадків, підлягають розподілу. І як свідчить практика, не завжди вдається можливим рівноправно поділити набуте у шлюбі майно, при цьому, розподілити борги на обох з подружжя або у відповідності з тією часткою майна, що дісталась одному з них. Більшість прикладів із практики йдуть по принципу презумпції спільної власності подружжя, тобто поділу «50 на 50». При цьому розподіл майна може бути вигідним тільки для одного з подружжя. Не слід забувати, що розмір часток кожного з подружжя залежить від джерел та часу набуття спільного майна, і від стану погашення кредиту за набуте майно, і від можливості розподілу майна в натурі, а також від багатьох інших факторів, які тільки у сукупності дають можливість визначити правильний порядок розподілу майна між подружжям.

Дуже часто, бажаючи покращити житлові умови або підвищити життєвий рівень та комфорт, люди, перебуваючи у шлюбі, беруть кредити на придбання нерухомості, засобів пересування, побутової техніки, а також на ремонт або спільний бізнес. Як показує практика, коли укладається позика, і чоловік, і дружина можуть виступати у ній як співпозичальники (або один із них буде виступати поручителем), а можуть взагалі не знати про борги одного з них до того моменту, як інший не забажає їх розділити в судовому порядку. Однак частіше за все одержувачем кредиту виступає хтось один з письмового відому іншого.

Стаття 60 СК України говорить, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного

заробітку (доходу). Бувають випадки, коли речі та об'єкти нерухомості набуваються наступним чином: частково їх вартість погашається за рахунок взятої позики, частково оплачуються спільними коштами подружжя, частково — грошима, які внесені з власних коштів одним із подружжя. Якщо це відбувається таким чином, то набуте майно не буде на 100% і в рівній для обох мірі їх спільною власністю. Тому у суді є можливість виділити частку в майні, яка була набута за власні кошти одного із подружжя, а поділу буде підлягати тільки та частка в майні, яка була набута за спільні кошти сім'ї та кредитні кошти. Частка майна, набута за власні кошти одного з подружжя, стане його особистою власністю.

Згідно статті 57 СК України особистою приватною власністю дружини, чоловіка є: майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги. Суд може визнати за другим з подружжя право на частку цієї премії, нагороди, якщо буде встановлено, що він своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв її одержанню. Суд може визнати особистою приватною власністю дружини, чоловіка майно, набуте нею, ним за час їхнього окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин. Якщо у придбання майна вкладені крім спільних коштів і кошти, що належали одному з подружжя, то частка у цьому майні, відповідно до розміру внеску, є його особистою приватною власністю.

Особливо важливим є те, що якщо майно набувалось на кошти, частина яких належала комусь із подружжя, то частка, куплена на них, переходить у особисте володіння тієї людини. Тому, саме розмір грошової суми визначає розмір частки. Коли нерухоме майно: квартира, земельна ділянка, будинок купується особами, які перебувають у шлюбі, за їх спільні кошти, цей об'єкт набуває статусу їх спільної власності. Якщо в суді буде

доведено, скажімо, що для придбання квартири (або іншого майна) були позичені гроші — з метою задоволення інтересів сім'ї, то майно буде не тільки спільною власністю для подружжя (навіть, якщо позичальником і набувачем нерухомості виступали не обидва з подружжя, а один з них), але й прийдеться ділити кредитні зобов'язання на обох. Це пов'язане з тим, що згідно з частиною 3 статті 61 СК України, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Тобто, гроші, які набуті в кредит громадянином, який перебуває у шлюбі, і який діє в інтересах своєї сім'ї, є спільними для подружжя.

Цікавим є й те, що в п. 14 постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах за позовами про захист права власності»⁴ від 22 грудня 1995 року надане роз'яснення, що квартира, яка є спільною сумісною власністю, на вимогу учасника (учасників) цієї власності підлягає поділу в натурі, якщо можливо виділити сторонам ізольовані жилі та інші приміщення з самостійними виходами, які можуть використовуватися як окремі квартири або які можна переобладнати в такі квартири. Якщо ж можливості поділити квартиру в натурі немає, то відповідно до ч. 2 ст. 71 СК України неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними. В цьому разі згідно ч. 4 ст. 71 СК України другому з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених Цивільним кодексом України.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що правильний розподіл майна подружжя, покладення зобов'язань по боргам подружжя на одного з них чи обох, залежить від багатьох нюансів, які мають визначальне місце саме у випадках відсутності

компромісу та домовленості між подружжям стосовно даних питань.

1. *Сімейний кодекс України* від 10.01.2002 р. № 2947-III // ВВР України. 2002. № 21. Ст. 135. 2. *Постанова Верховного Суду України* від 21.10.2015 року, судова справа №6-1568цс15. URL:[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c465982282c2257b4c0037c014/d42709649146e6c3c2257eed00528c0e/\\$FILE/6-1568цс15.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c465982282c2257b4c0037c014/d42709649146e6c3c2257eed00528c0e/$FILE/6-1568цс15.doc). 3. *Постанова Верховного Суду України* від 20 лютого 2013 року, судова справа № 163цс12. URL:[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c-46598282c2257b4c0037c014/a7d035da6d5a8174c2257b7c001f3329/\\$FILE/6-163цс12.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c-46598282c2257b4c0037c014/a7d035da6d5a8174c2257b7c001f3329/$FILE/6-163цс12.doc). 4. *Постанова Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах за позовами про захист права власності»* від 22 грудня 1995 року № 20. URL: <http://zakon0/rada/gov/ua/laws/show/v0020700-95>.

Ustimenko Tetiana, Shapoval Lesya. Problems of distribution of credit assets and debts of spouses

Legislation of Ukraine says that an agreement entered into by one of the spouses in the interests of the family creates obligations for the second spouse if the property received under the contract is used in the interests of the family. If the contract entered into by one of the spouses is not in the interests of the family, then in such a case he does not create a duty for the other spouse.

To conclude, it can be argued that the proper division of property of a spouse, the imposition of obligations on the debts of a spouse to one or both, depends on many nuances which have a decisive place precisely in cases of absence of a compromise and agreement between spouses concerning these questions. The penalty may be imposed on the property which is the joint property of the spouse if the court establishes that the contract was entered into by one of the spouses in the interests of the family and that which was received under the contract was used for its needs.

At the same time, there are many cases when the spouses act together with the hidden illegal purpose — to assign credit funds.

In each individual case, the courts should find out not only the legal nature of the loan agreement, but also whether the contract was in the interests of the family, whether the funds received were for family needs.

Keywords: spouses, marriage, common joint ownership, loan agreement.